

АНАТОМІЯ РОСЛІН (грец. *ἀνατομή* — розсічення, розтин, розчленування) — наука, що вивчає внутрішню будову рослинних організмів із використанням різноманітної техніки й методів мікроскопії. Об'єктами дослідж. є рослинні клітини, їхні органели, а також тканини, органи або цілі рослини. Мета — вивчення їхньої внутр. будови, закономірностей утворення та розвитку у зв'язку з виконув. функціями. Формування А. р. як розділу ботаніки стало можливим завдяки винайденню в 1-й пол. 17 ст. лінзових збільшув. приладів та їх подальшим удосконаленням до рівня мікроскопів (голланд. оптик А. Левенгук і англ. учений Р. Гук). Італ. біолог М. Мальпігі та англ. лікар Н. Грю на поч. 2-ї пол. 17 ст. вперше провели ґрунтовне мікроскоп. дослідження рослин. об'єктів і результати узагальнили у наук. трактатах, які визначили подальший розвиток А. р. Згодом нім. ботанік Й. Мольденгавер установив, що рослинні клітини є індивідуаліз. структурами й обов'язково мають власну оболонку (1812). Наступним видат. відкриттям можна вважати виявлення Р. Броуном наявності ядра в клітинах (1831). Нім. ботанік Г. Моль дослідив утворення і структуру епідерми з кутикулою, послідовність формування коркового шару і сочевичок. Так поступово склалася нім. школа анатомів рослин, видат. представниками якої вважаються Т. Гартіґ (будова деревини і флоєми), К. Саніо (походження та діяльність камбію), Й. Ганштайн (анатомія меристем), Ю. Сакс (функціон. анатомія рослин і класифікація рослин. тканин) та його послідовники С. Швенденер, Е. Страсбургер, Г. Габерландт. Знач. внесок у подальший розвиток А. р. і формування її нових важл. напрямів зробили дослідження франц. ботаніка Ф. Ван-Тігема, творця стелярної теорії, а також роботи в цьому напрямі Е. Джефрі. Нову сторінку в А. р. відкрили дослідж. його співвітчизників. Зокрема Л. Плантефоль (1948), Р. Б'юва (1952), А. Ланж (1954), А. Нугаред (1965) сприяли оформленню концепції «меристеми очікування», яка виявлена в субапикальній зоні верхівкової меристеми пагонів. Подібну своєрідну ділянку меристеми, тільки в точці росту коренів, виявив і дослідив Ф. Клоус (1961). Існує велика кількість підручників і навч. посібників з А. р., написаних такими відомими фітоанатомами, як А. де Барі, К. Гебель, Б. Губер, Б. Каусман, Е. К'юстер, К. Езау та ін.

У Рос. імперії А. р. почала розвиватися ще в 1-й пол. 19 ст., про що свідчать такі наук. праці, як «Основания ботаники» (С.-Петербург, 1828) укр. вченого М. Максимовича, першого ректора Київ. університету, підручник «Начальные основания ботаники» (С.-Петербург, 1827) П. Горянінова. Трохи пізніше з'явилася праця К. Меркліна «Анатомия коры и древесины стебля разных

лесных деревьев и кустарников России» (С.-Петербург, 1857), у якій описано мікроскопічну будову стебла різних деревних порід. За підручником А. Бекетова «Учебник ботаники» (С.-Петербург, 1883) навчалося не одне покоління майбутніх рос. біологів. Саме на цей період припадає початок перших наук. публікацій з А. р.: праці І. Бородіна, О. Баранецького, І. Шмальгаузена, М. Леваковського, С. Розанова, В. Ротерта та ін. Майже водночас відбувається становлення А. р. безпосередньо на укр. землях, що входили до Рос. імперії. Як правило, такими центрами ставали університети, куди запрошували відомих фахівців-ботаніків, біля яких поступово гуртувалася талановита молодь, що згодом стала основою вітчизн. школи анатомів рослин. Першими публікаціями з анат. досліджень у наук. виданнях можна назвати праці І. Борщова, М. Спешнева, Я. Вальца (Київ. університет), Є. Деларю (Харків. університет) та ін. Від 1873 в Київ. університеті починає працювати О. Баранецький, поглиблюючи та розширюючи здобутки галузі. Наприкінці 19 ст. істотно розширюється географія анатом. досліджень і, відповідно, збільшується кількість публікацій. Заслужують на увагу праці Г. Боровикова, В. Заленського, В. Колкунова та ін. Від 20-х рр. 20 ст. починається новий етап становлення й розвитку А. р. в Україні. Це, передусім, фундам. дослідження анатомії цукр. буряків, які виконали О. Табенцький та його учні й послідовники — С. Копил-Гомоляко, В. Сакало та ін. Продовжує дослідж. анатомії зерн. культур В. Колкунов. Анатом. дослідження набувають подальшого практ. спрямування, вивчаються прядивні культури (Г. Сакало), хвойні рослини (М. Мойсєєва), ягідні культури (Д. Проценко), декор. (Ю. Первова) і тех. (В. Ніколаєвський) рослини. Ґрунтовні дослідж. анатом. показників різних сортів озимих пшениць здійснили науковці Харків. с.-г. інституту (нині аграр. університет) М. Іллінська-Центилович, К. Тетерятченко. У Харкові сформувалася наук. школа з вивчення анатом. будови лікар. рослин (Л. Картмазова, П. Ляпунова, Л. Городнянська, І. Друльова). Свою наук. школу з фізіології та анатомії рослин створив у Київ. університеті Д. Проценко. Він та його колеги й учні (С. Мінінберг, Л. Поліщук, А. Капля, О. Брайон, М. Мусієнко, В. Чикаленко, П. Славний, Т. Мороз та ін.) докладно вивчили анатом. будову зерн., плод. та декор. рослин і її зміни під впливом різноманітних екол. чинників. Електронно-мікроскоп. дослідження будови хлоропластів провели А. Силаєва, А. Ширяєв в Інституті фізіології рослин та генетики НАНУ. Аналіз сучас. стану розвитку А. р. в Україні свідчить про збереження традиц. напрямів анатом. досліджень приклад. та екол.-фізіол. характеру. Світ. визнання набуває укр. космічна

ботаніка, одним із завдань якої є вивчення впливу умов косміч. польоту на внутр. будову рослин (К. Ситник, Є. Кордюм, О. Демків, О. Недуха).

Рекомендована література

1. Брайон О. В., Чикаленко В. Г. Анатомія рослин. К., 1982;
2. Брайон А. В. Анатомия растений // Развитие биологии

на Украине: В 2 т. К., 1984–85;

3. Абрамова Л. И., Березина Н. А. Анатомия, морфология и систематика растений. Москва, 1990;
4. Лазарев О. В. Анатомия растений: Лаборатор. практикум. К., 1997;
5. Войтюк Ю. О. та ін. Морфологія рослин з основами анатомії та цитоембріології. К., 1998.

[О. В. Брайон](#)

Бібліографічний опис:

Анатомія рослин / О. В. Брайон // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-44071>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).